

BARBORA JIŘINCOVÁ

RESTART DĚJEPISU

DĚJINY O LIDECH
A PRO LIDI

RESTART DĚJEPISU

DĚJINY O LIDECH
A PRO LIDI

Barbora Jiřincová

OBSAH

ÚVOD.....	8
ČÁST PRVNÍ: TEMNÉ POČÁTKY ČESKÉHO STÁTU	10
JAK TEDY VYPADAL SVĚT PRVNÍCH SLOVANŮ?	10
<i>Co byla Byzantská říše?</i>	13
PRAVLAST A SMĚRY MIGRACE PRVNÍCH SLOVANŮ	15
<i>Slované a stěhování národů</i>	15
<i>Kdo byli Avari?</i>	16
<i>Vztah mezi Slovaný a Avary</i>	20
<i>Slované a Avari útočí na Konstantinopol</i>	22
<i>Definitivní zánik avarské říše</i>	23
CO BYLA SÁMOVA ŘÍŠE A PROČ SE O NÍ POŘÁD DOKOLA UČÍME?.....	25
<i>Sámo: král Slovanů</i>	26
<i>Sámo a Frankové</i>	27
<i>Přenesme se na chvíli do Sámovy říše, přibližně do roku 630</i>	27
<i>Sáмова říše v národní paměti</i>	36
<i>Proč se o tom tedy máme učit ještě dnes?</i>	37
ČÁST DRUHÁ: ČESKÉ KRÁLOVSTVÍ JAKO CENTRUM STŘEDOVĚKÉ EVROPY	38
SVATÁ ŘÍŠE ŘÍMSKÁ: CO TO VLASTNĚ BYLO?	38
<i>Všechno to začalo o Vánocích roku 800</i>	39
<i>Římský císař, římský král, nebo snad imperátor? Jazykové okénko</i>	40
<i>Byla ale Svatá říše římská vůbec stát?</i>	41
<i>Karel Veliký jako první římský císař středověku</i>	42
<i>Otonská dynastie a spojení s církví</i>	43
<i>Organizace středověké říše</i>	44
<i>Svatá říše římská v měnícím se světě</i>	45

ROK 1303: KDYŽ PAPEŽ DOSTAL PÁR FACEK A V PAŘÍŽI SE TOMU SMÁLI	47
<i>Bonifác VIII. a jeho politika</i>	48
<i>Kdo byl Filip IV. Sličný</i>	48
<i>Spor mezi Bonifácem VIII. a Filipem IV. Sličným</i>	49
<i>Obnovení sporu v roce 1301</i>	50
<i>7. září 1303 v Anagni</i>	52

LUCEMBURKOVÉ NA ČESKÝCH A EVROPSKÝCH TRŮNECH 54

ROK 1306. VYMŘENÍ PŘEMYSLOVCŮ, NÁSTUP LUCEMBURKŮ A ČESKÝ KRÁL RUDOLF I. HABSBURSKÝ	54
<i>Jen si to trpitelné vyprávění představte</i>	55
<i>Kdo si vraždu objednal?</i>	56
<i>Kdo hrál hru o trůny po Václavově skonu</i>	57
1. ZÁŘÍ 1310: OSUDNÝ SŇATEK JANA LUCEMBURSKÉHO A ELIŠKY PŘEMYSLOVNY	61
<i>Jindřich si tak musel udělat malý historický exkurz, aby to pochopil</i>	62
<i>Počátky lucemburské vlády v Čechách</i>	63
JAKÝ BYL OTEC VLASTI KAREL IV. OTEC SVÝM DĚTEM?	65
<i>Karel přemýšlí, únor 1378</i>	65
<i>Tak jaký byl Karel IV. otec?</i>	68
LUCEMBURSKÁ HRA O TRŮNY	68
<i>Morava v lucemburské hře o trůny</i>	70
<i>Když se králi sype dílo pod rukama</i>	71
<i>Lucemburkové a římský trůn</i>	72
<i>Červenec 1415, pobřeží Bodamského jezera</i>	74
<i>O co skutečně šlo v Kostnici? O Husovi to nebylo</i>	80

RANÝ NOVOVĚK: HABSBURKOVÉ, RENESANCE, REFORMACE 89

JAK A PROČ SKONČIL STŘEDOVĚK?	89
<i>Raný novověk a středověk: V čem tkví ten rozdíl?</i>	90
<i>Co odstartovalo zámořské objevy?</i>	92
<i>Rané novověké válečnictví: Zbraně a žoldnéři</i>	93
<i>Zrod moderního čtenáře</i>	94

<i>Konec světa je zase jednou blízko</i>	95
<i>Náboženské války a nový občan</i>	97
<i>Kultura raného novověku</i>	98
FERDINAND A ISABELA: ŠPANĚLSKÝ SŇATEK ZMĚNIL SVĚT	99
<i>Muslimská nadvláda a rekonquista: Boj o podobu Evropy</i>	100
<i>Problém míru: Co s rytíři bez války?</i>	101
<i>Sňatková politika a habsburská hegemonie</i>	103
REFORMACE A PROTIREFORMACE – O CO TU ŠLO?	104
<i>Jak to začalo: Martin Luther a jeho 95 tezí</i>	106
<i>Katolická reformace: reforma, po které se volalo 300 let</i>	110
<i>Tridentský koncil: znovuzrozená katolická církev</i>	112
<i>A co to je ta protireformace?</i>	115
JAK SE NA ČESKÝ TRŮN DOSTALI HABSBUROVÉ?	116
<i>Kdo byl Ferdinand I.</i>	117
<i>Turci, močály a rytíři</i>	118
RUDOLF II., CÍSAŘ ALCHYMIKŮ, A MAJESTÁT Z ROKU 1609	122
<i>Svět Rudolfa II.</i>	125
<i>Jaký byl Rudolf II.?</i>	126
<i>Matyáš Habsburský: Bratr, co dělá problémy</i>	128
<i>Rudolfův dvůr v Praze</i>	129
<i>Rudolfovy politické debakly a válka s bratrem</i>	131
<i>Rudolfův majestát</i>	132
<i>Dohra Majestátu a Rudolfova poslední politická chyba</i>	135
<i>Jak máme na Rudolfa vzpomínat?</i>	138
FERDINAND II.	140
<i>Ferdinand II.: Mladý vévoda a jeho slavnostní slib</i>	141
<i>Ferdinand II. a protireformace</i>	142
<i>Ferdinand II. získává tři koruny</i>	143
<i>České povstání a česká etapa třicetileté války</i>	145
<i>Třicetiletá válka a Albrecht z Valdštejna</i>	146
<i>Odkaz a památka Ferdinanda II.</i>	147

BITVA NA BÍLÉ HOŘE	148
<i>Naši fiktivní protagonisté bitvy na Bílé hoře</i>	<i>149</i>
<i>Bitva na Bílé hoře – co jí předcházelo</i>	<i>151</i>
<i>Bitva na Bílé hoře – je dobojováno</i>	<i>160</i>
BÍLÁ HORA V ČESKÉ NÁRODNÍ PAMĚTI	161
<i>Jak bitvu na Bílé hoře vnímali bezprostředně poté</i>	<i>161</i>
<i>Situace Českého království po bitvě na Bílé hoře</i>	<i>162</i>
<i>Zlom přišel s osvěcenstvím v 18. století</i>	<i>163</i>
<i>Proč tedy národní obrození spojuje rekatolizaci s protičeským nábojem?</i>	<i>165</i>
<i>Bílá hora a její místo v národní koncepci první republiky</i>	<i>166</i>
<i>Druhá republika a poválečná doba</i>	<i>167</i>
IGNÁC Z LOYOLY A JEZUITÉ	168
<i>Ignác z Loyoly: voják, který spatřil Pannu Marii</i>	<i>169</i>
<i>Ignác jako přestárlý student</i>	<i>170</i>
<i>Pilíře jezuitského úspěchu</i>	<i>171</i>
<i>Odkaz Ignáce z Loyoly</i>	<i>173</i>
PROTIREFORMACE V ČECHÁCH V PRAXI	174
<i>Průběh protireformace v praxi – jak se prosazuje politika v 17. století</i>	<i>175</i>
<i>Jak Ferdinand II. prováděl protireformaci</i>	<i>176</i>
<i>Jak stát prosazoval svou ideologii v 17. století</i>	<i>178</i>
<i>Co na to panstvo</i>	<i>180</i>
<i>Rekatolizace „po dobrém“</i>	<i>181</i>
<i>Čas: neúčinnější ze všech nástrojů</i>	<i>184</i>
NA ČEM V DĚJINÁCH SKUTEČNĚ ZÁLEŽELO?	186
JAK SE V DĚJINÁCH MĚŘIL ČAS	186
<i>Co bylo pro předmoderního člověka skutečně důležité</i>	<i>187</i>
JAK PŘEŽÍT KONEC VÁLKY. O VŠUDYPŘÍTOMNÉM BAHNĚ, ROPĚ V PLICÍCH DELFÍNŮ I LYNČOVÁNÍ FRANCOUZK	190

ZÁVĚR	199
ZDROJE A DALŠÍ ČTENÍ.....	200
TEMNÉ POČÁTKY.....	200
ČESKÉ KRÁLOVSTVÍ JAKO CENTRUM STŘEDOVĚKÉ EVROPY.....	201
RANÝ NOVOVĚK: HABSBURKOVÉ, RENESANCE, REFORMACE.....	202
ČLOVĚK TAM NĚKDE JE, I KDYŽ SE TVOŘÍ DĚJINY	203

ÚVOD

Milí čtenáři, držíte v rukou soubor mikro příběhů z dějin, které vznikaly postupně v průběhu tří let na mém blogu *Pochopte dějiny*. Tři roky je hodně na jeden blog a některé z článků si za svůj úspěch zaslouží dostat důstojnější formát. Hlavně si zaslouží kontext, ve kterém budou dávat smysl.

Proto jsem knížku rozdělila do pěti tematických celků. Začínáme v raném středověku, kde se mnou můžete sledovat úplné počátky českého státu. Stručně prolétneme dějiny středověké Evropy s jejími proměnami, abychom plynule navázali první dynastií českých králů, která tomuto útvaru vládla, Lucemburky. S nimi středověk ukončíme a vrhneme se do raného novověku, který u nás začíná a končí s Habsburky. Dějiny ale nejsou sledem za sebou jdoucích dynastií a velkých jmen. O osudech lidstva často nerozhodovaly korunované hlavy, ale banality jako mikroskopičtí neviditelní nepřítelé. Proto také několik kapitol věnuji právě dějinám nemocí a lidského boje proti nim. Nu, a válka také nebyla tolik o hrdinných vítězstvích, jako spíš o zmaru, zkáze a utrpení, které přišlo, když děla utichla. O tom všem jsou dějiny. Lépe se nám historikům vypráví příběhy jmen či tváří známých z portálů paláců a katedrál. Ale naši pozornost si zaslouží i ta většina, která v pramenech často mlčí.

Bývá zvykem v úvodu děkovat všem, bez kterých by kniha nevznikla. Na stránky tohoto úvodu se mi ale všichni ani nevejdou. Děkuji všem svým současným i minulým kolegům z Katedry dějin a didaktiky

dějepis na Pedagogické fakultě UK. Lásku k historii ve mně totiž během studií nezapadli, nýbrž posílili. Děkuji všem, kdo mi byli na cestě ke spisovatelskému řemeslu inspirací, mnozí z nich o tom jistě ani netuší. Děkuji své rodině. Manželovi za nekonečnou podporu, rodičům svým i jeho za hlídání mých dvou malých zdrojů inspirace. A jim, svým dětem, děkuji za ty vzácné chvíle, kdy se neptaly: „Maminko, co to píšeš? A kdy už si se mnou budeš hrát?“

Především ale chci poděkovat všem čtenářům blogu *Pochopte dějiny*, posluchačům podcastů a všem, kdo mi napsali slova povzbuzení. Před rozhodnutím celý blog smazat a vzdát to jsem stála za ty tři roky několikrát, ale dotáhla jsem to až sem, ke knižnímu vydání článků, jen díky vám.

ČÁST PRVNÍ: TEMNÉ POČÁTKY ČESKÉHO STÁTU

„Nejsem vědec, který ví. Říkám poctivě a otevřeně, že nevím. Označuji se za učence, neboť mám pocit, že nevím, nýbrž se neustále učím.“

Petr Charvát

Počátky českého státu se zdají temné historikovi, protože ten se skoro nemá o co opřít. Ovšem svět, ve kterém tehdejší lidé žili, byl barevný dost a slunce jim svítilo stejně jako nám.

JAK TEDY VYPADAL SVĚT PRVNÍCH SLOVANŮ?

Je ráno někdy kolem roku 350 kdesi ve východní Evropě.

Kráčíte po zelené trávě a rozhlížíte se po typické slovanské vesnici. Slyšíte bzuchet včely, které pro vás vyrábí sladký med. Ten vám v zimě dodá cenné kalorie, až pole zapadnou sněhem. Tedy, pokud z něj něco zbude, až se vypálí medovina. Ale medoviny netřeba každý den. Někdy postačí pivo, husté pivo z pšenice pěstované na polích dochucené chmelem, díky kterému déle vydrží. Po vaší pravé ruce na poli farmáři kypří pluhem půdu. Nepěstujete zde ječmen nebo proso jako sousedi, nýbrž pšenici. Půda je pro ni úrodná dost, můžete si to dovolit.

Ve vesnici to žije, slyšíte štěkat psy a kvákat kachny. V jedné chvíli se leknete, když za vámi zasýčí husa, kterou klouček s prutem v ruce žene se zbytkem hejna k řece. Uhnete štípajícímu zobáku, ustoupíte huse z cesty a zahledíte se za ní směrem k řece.

Řeka šumí a kolem ní právě straží lovci pasti na bobry a několik rybářů chytá oběd pro svou rodinu. Po vaší levé ruce se tyčí stromy, tam číhá hustý neprostupný les, o kterém vám babička od dětství vyprávěla děsivé pohádky. Na jeho okraji se potloukají dva chlapi, čekají na otce, až se vrátí z lovu. Odešel ráno s lukem na zádech a snad přinese srnu nebo mládě losa. Matka z kůže vyrobí kabát, který zakryje párající se košile, a z masa upeče hostinu. Včera strýc přinesl divočáka, celá vesnice to oslavila.

Pak vaše oko s potěšením spočine na dívce, která dojí krávu přivázanou ke kůlu. Před domkem vedle stodoly sedí ženy a drtí obilí pro přípravu chleba. Jedna z nich používá primitivní kamenný mlýn, který jí manžel vyrobil. Sousedky, které si musí vystačit s těžkými kameny, na ni každou chvíli závistivě zahlíží. Ale pot jim po čele stéká všem, drcení obilí je těžká práce.

Od lesa právě přichází dívka s košíkem plným bylin. Plísni skupinku dětí, které jdou s ní a cestou ze svých košíků ujídají borůvky a ostružiny. Vašemu zraku neujde ani ovocný sad, kde na podzim dozrají jablka, hrušky a třešně.

Vaše vesnice není velká, bydlí v ní na 50 lidí. Žádný dům se od jiného výrazně neliší. Není mezi vámi žádný vládce nebo vůdce, pouze kněz, který zajišťuje rituály a oběti božstvům, je něco víc. Bez něj by zde totiž nešlo žít. Bez rituálů a obětování bohům by příroda každý rok nevydala své plody, nepřišlo by jaro, neroztál by sníh, bouřky a povodně by vás zahubily.

Vidíte, že život starých Slovanů se příliš nelišil od života jiných národů v pozdní antice a raném středověku. Znali ovoce, zeleninu a v Evropě běžná zemědělská zvířata. Jednu z jejich mála výsad představoval chmel, jehož pěstování si brzy osvojili za účelem dochucení a konzervace piva. Slovanské pivo se tak lišilo od jiných na obilí založených nápojů stejného jména. Ale stejně bychom si ho s dnešním pivem nespletli. Podobalo se husté kaši.

Slované ve své pravlasti neměli dost železné rudy na to, aby vyráběli železné nástroje a meče ve velkém. To dosvědčují i prameny, které mluví o Slovanech jako o divoších ozbrojených klacky a kameny. Jakmile ovšem Slované přišli do styku s vyspělejšími národy, rychle si nový způsob boje i zpracování kovů osvojili.

Jako Slované patříme do nejpočetnější etnické a jazykové skupiny v Evropě. Slovanské osídlení sahá od úpatí Kavkazu po západní cíp České republiky a dál na západ, nepočítaje slovansky mluvící přistěhovalce po celém světě. Slované osídlili toto rozsáhlé území už v raném středověku. Český školní dějepis často slovanské dějiny vykládá jako dějiny Sámovy říše, Velké Moravy a pak možná přidá vznik polského státu či Kyjevské Rusi. Ovšem naše kořeny leží na východě, v daleké slovanské domovině kdesi ve východní Evropě, a první významnější zmínky o Slovanech ovlivňujících evropskou politiku pochází z Balkánu.

Kdo chce vykládat dějiny těchto východních a jižních Slovanů, naráží často na nepochopení i ze strany dějepisem poučených čtenářů. Nerozumíme jim. Po celou dobu své existence se totiž tyto státní útvary v dobrém i ve zlém vztahovaly k Byzanci jako my k Francké a

později Svaté římské říši. Jenže český dějepis si s dějinami Byzance stále tak trochu neví rady.

CO BYLA BYZANTSKÁ ŘÍŠE?

Ujasněme si hned od počátku jednu věc, která vás možná překvapí. Byzanc byla Řím.

Ne, Řím nezanikl roku 476, alespoň pro naše slovanské předky určitě ne. Zatímco barbari kolem roku 476 zabírali Itálii a papež v Římě i bohatá italská města složitě hledali cesty, jak se s nimi naučit žít, v Konstantinopoli vládl římský císař. Dění na Apeninském poloostrově sledoval s nelibostí, ale nikoliv se zděšením. Východní část římské říše si s barbary přece uměla poradit, její hlavní ekonomická základna ležela bezpečně mimo jejich dosah, a postupný úpadek západní říše se dal očekávat. Vždyť tlak ze strany nebezpečných barbarů na západě byl jedním z faktorů, proč nový Řím vůbec vznikl.

Roku 330 přenesl římský císař Konstantin Veliký hlavní město římské říše do Byzantionu, které se skromností císařům vlastní pojmenoval po sobě, Konstantinopol. Tady budoval nový Řím. Pryč od páchnoucí Tibery, pryč od všudypřítomných pohanských model a v bezpečné vzdálenosti od germánských nájezdníků.

Když se říše roku 375 administrativně rozdělila, Řím zůstal hlavním městem té západní části a Konstantinopol té východní. Ovšem na

tom, že Byzanc byla římskou říší v pravém smyslu toho slova, úpadek té západní kolem roku 476 nic nezměnil.

Slované se na své cestě do Evropy setkali s Byzancí, a právě zde čerpali své první povědomí o středomořské kultuře, antické vzdělanosti a křesťanství. Pro ně byla Byzanc ten pravý Řím.

To se nám, vychovaným tradičním školním výkladem, často těžko chápe. V něm římská říše přece roku 476 padla do rukou barbarů, zanikla a rozpadla se, nezůstal zde kámen na kameni. A pak přišli Frankové a v osobě Karla Velikého římskou říši slavnostně obnovili. Právě s touto obnovenou římskou říší, nebo spíš její východní částí, kde většina obyvatel mluvila německy, se čeští králové a knížata potýkali. Je tedy logické, že se náš národní příběh vztahuje spíš k ní než k té vzdálené Byzantské říši.

O prvních Slovanech toho můžeme s jistotou říct poměrně málo. Jejich původní vlast se nacházela dost daleko od byzantských hranic, a tudíž k nim nedoléhaly její kulturní ani náboženské vlivy. Neměli tedy písmo a nezajímala se o ně ani římská civilní správa, ani církve se svými misionáři. Navíc nestavěli opevněná sídliště, používali převážně dřevěné nástroje, stavěli si domky či chýše ze dřeva, neměli mezi sebou elity ozdobené luxusními šperky a své mrtvé spalovali. Jinými slovy, nezbylo po nich mnoho, co by dnešní archeologové mohli analyzovat.

Skládáme tedy dohromady střípky, které máme, se znalostí vývoje slovanských jazyků a starodávných místních jmen v leckdy zoufalé snaze přijít na to, kde vůbec první Slované žili.

PRAVLAST A SMĚRY MIGRACE PRVNÍCH SLOVANŮ

Historici se dnes shodují na tom, že se původní slovanská pravlast nacházela někde ve středovýchodní Evropě a mezi řekami Visla a Dněpr. Tedy v oblasti, dejme tomu, severovýchodně od Karpatských hor, přibližně na území dnešního Běloruska. Někteří historici ale kladou tu slovanskou pravlast ještě mnohem níže, až do povodí Dunaje. Přesnou lokaci tedy neznáme. Rozhodně se ale pohybujeme ve východní Evropě na hranicích s eurasijskou stepí. To je důležité, protože z eurasijské stepi Slovany neustále ohrožovaly jiné národy, tzv. nomádké.

Slované žili vždycky způsobem života usedlých zemědělců. Naproti tomuto životnímu stylu stojí takzvaně kočovné neboli nomádké národy. Představme si Mongoly, Huny, Avary nebo Maďary. Hbité, svobodomyslné, bojovné pastevce, kteří podnikají na svých malých chlupatých ponících nájezdy na bezmocné usedlíky.

Slované byli dlouho vůči těmto nomádkým národům zranitelní, dokud si sami neosvojili efektivní způsob boje a nenaučili se opevňovat svá sídliště.

SLOVANÉ A STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ

Do procesu tzv. stěhování národů se Slované zapojili poměrně pozdě, až v šestém století. Z jejich domoviny je pravděpodobně vytlačili

Avaři, kteří si je také později podrobili. Od té doby s nimi Slované žili ve víceméně mírumilovném, i když jistě velmi konfliktním společenství na Balkáně a v Panonii (oblast zhruba dnešní Moravy s částmi Maďarska a Slovenska).

Kromě jižního směru a cesty na Balkán se Slované vydali do střední Evropy, kde založili český a polský stát. Ale také osídlili Bavorsko, kde se asimilovali s německy mluvícími Bavyry, nebo do oblasti dnešního Německa, kde po nich zůstaly lužicko-srbské komunity. Nezapomeňme ani na Slovany v podhůří Alp, v římské provincii Carinthia. Oni ovšem na své slovanské kořeny rychle zapomněli. Rozpomněli se na ně až v 19. století, kdy v rámci nacionalistické vášně svou minulost i jazyk oživil, a dnes je najdeme na mapě jako Slovince.

Ti, kteří se vydali na sever k řece Dněpr, aby vyzkoušeli úrodnou černozem a využili naplno obchodní potenciál této obrovské řeky, na jejímž břehu založili Kyjev. Spolu s příchozími vikingsy pak dají vzniknout Kyjevské Rusi, zakládající to moment dnešní Ukrajiny, Běloruska a Ruska.

Ted' se ale blíže podívejme na ty, kteří první Slovany sužovali a děsili.

KDO BYLI AVAŘI?

Avaři byli kočovníci a takové kmeny vždy zasívaly v srdcích osadníků strach. Jako nájezdníci na až nadpřirozeně rychlých a obratných konících totiž přicházeli rychle a nečekaně. Zabíjeli bez milosti

mečem i šípy a těžko se s nimi jednalo. Protože nic nebudovali, stačilo jim málo, takže se jim těžko dalo vnutit výpalné za mír. V počátcích jejich říše to bylo zcela nemožné. Válečná kořist pro ně dlouho zůstávala důležitější než úspěch získaný diplomatickou cestou, jakkoliv významný.

I později, když vybudovali říši, která přežívala až do konce osmého století, si zachovali kočovný způsob života. Kagan, jejich vůdce, nad nimi stál jako nejvyšší vládce, náměstek nebes, kterému byla svěřena vláda nad kaganátem. Měl absolutní moc, i ostatní z jeho kmene se před ním krčili jako ubozí otroci. Svou autoritu však musel neustále dokazovat vojenskými úspěchy, podřizováním si nových a nových kmenů, shromažďováním kořisti a prováděním symbolických rituálů.

Proto se jich usedlí Slované tak báli.

Jak moc?

Třeba nějak takhle.

Slyším je.

Když se země pod mýma nohama poprvé zachvěla, nechápal jsem. Ale žena už věděla. Podívali jsme se na sebe a mlčeli. Jen chvilíčku, oba jsme věděli, že není čas. Možná už teď je pozdě. Na všechno.

Avaři.

Přiženou se ze stepi jako lavina. Slyšeli jsme o nich vyprávět. Ale já neznám nikoho, kdo by je zažil. Jen otroci, kteří se k nám někdy dostanou, o nich vypráví. Co zažili, co viděli, když Avaři přišli.

Žena mi vyprávěla, že jako malá znala jednu otrokyni, dostala se k nim do rodiny náhodou jako zatoulaný pes. Po večerech jí otrokyně s vlasy černými jak uhel česala a vyprávěla, že zažila tři avarské nájezdy. Vystřídala tři pány, a protože všichni se k ní chovali jako zvířata, nikdy ji nemrzelo, když našla jejich rozsekaná těla. Avari ji pak přidali ke kořisti, odvělekli a prodali jinam.

„Jak jsi přežila?“ ptala se moje žena jako holčička s očima dokořán.

„Poprvé jsem měla štěstí,“ pokrčila rameny. „Byly jsme se sestrami v lese, když přijeli a vypálili vesnici. Sestry tam běžely, já se bála a zůstala schovaná, dokud vše neutichlo. Když jsem se vrátila, nikdo živý nezůstal. Avari si mě všimli, až když odjížděli. Podruhé jsem už věděla, co mám dělat, když jsem je viděla na obzoru. Utéct do lesa a tam se schovat a vrátit se, až když odcházejí. Když se dost vyřádili v zabíjení a loupení. Jen se klidně přidat k odcházejícímu davu. Sklonit hlavu, plakat a dělat, že jsem jedna z nich. Dřív svobodných, které táhnou do otroctví.“

Slyšeli jsme podobné příběhy. Vyprávěly se dětem před spaním, předávali jsme si je. Každý věděl, co má dělat. Stejně jako teď.

Žena vzbudila děti, starší vleče za ruku, mladší drží v náruči. Políbím ji. Oba víme, že už se neuvidíme.

Vyjdu před dům a všude vidím totéž. Ženy s dětmi běží k lesu. Můj pohled zachytil stařenu, která sedí před chýší a něco přežvykuje. Její oči jsou klidné. Neutíká. Ví, že to nemá smysl. Tak si tu sedí a čeká na smrt.

S muži na sebe hledíme. Někdo má meč, někdo jen klacek, mečů není dost. Už je na obzoru vidíme, ale jen jako zvířený prach. V tom oblaku prachu

nejsou vidět ani nájezdníci, ani jejich oškliví chlupatí koně. Dunění je stále silnější. Všichni víme, proč tu jsme. Víme, že naše ženy s dětmi budou v lese hledat. Ale třeba právě ta naše dokáže děti schovat, třeba přežije.

Proto tu jsme, abychom jim dali čas.

Takhle nějak, nebo úplně jinak mohli uvažovat Slované, když čekali avarský nájezd. Takhle nějak si to představme, když v učebnicích čteme o stěhování národů, nájezdnících ze stepí a loupících barbarech. Ne jako pojem, ne jako odborný termín, ale jako utrpení lidí, jako jsme my. Ne vždy Avaři všechny obyvatele odvěkli, aby je prodali do otroctví. Neuměli si sami vypěstovat jídlo, takže pokud se vesnice nacházela v místě, kde plánovali udržovat zemědělskou osadu, spokojili se s povražděním starých a nemocných, případně těch odbojných, těch, kteří protestovali příliš hlasitě, když se rozhodli užít si s jejich ženou. Vždy totiž přišli, aby obyvatelstvo podrobili své vůli a měli z něj prospěch.

Postrádáme podklady, abychom mohli situaci popsat přesněji. Ale víme, že Slované stavěli svá obydlí tak, aby byla z co nejvíce stran chráněna, protože neuměli stavět opevnění. To nám ukazují archeologické nálezy z nejstarších dob. Na jedné straně vesnice býval často les, někdo našel i řeku, nebo dokonce hory. Ale prostor pro osadu chráněnou ze všech, nebo alespoň ze tří stran, se hledá těžko. Ne každá vesnice měla takové štěstí.

Avaři se považovali za elitu. Byli to hrdí lidé. Věřili, že jsou předurčení vládnout; všechny ostatní rasy tu pro ně byly k zotročení a vykořisťování. Raný středověk byla krutá doba. Avaři byli skutečně

drsný lid, ale ve své době nevybočovali z řady jiných nomádů zdaleka tak, jak se z popisu zdá.

Bojovali dobře a rádi, ale války nezačínali bezmyšlenkovitě. Každý kagan si uvědomoval, jak křehké je jeho postavení. Neúspěšné tažení hrozilo rozbít iluzi neporazitelnosti. Pak mohly následovat vzpoury podrobených kmenů i jeho vlastních bojovníků. Vládci mohla vojenská prohra přinést hrozivé osobní následky.

Zpočátku žil kaganát pouze z válečné kořisti. Obživu si Avaři získávali jako pastevcí, případně obírali o úrodu podrobené osadníky. Později ale přešli k vybírání výpalného. Protože vedení válek s sebou neslo takové riziko, naučili se kagani umění ozbrojené diplomacie. Vpadli do prosperující země a vyjednali si pravidelnou platbu za mír.

Avaři přišli z Asie; způsobem života a životním stylem se podobali Hunům. Do Evropy vtrhli na útěku před Turky, kteří začali budovat svou říši ve střední Asii. Po cestě zpustošili Byzanc, ale ještě předtím potkali Slovary.

VZTAH MEZI SLOVANY A AVARY

Historici se neshodují na tom, jaký vztah mezi Slovary a Avary panoval. Pravděpodobně se v průběhu času proměňoval. Slované dodávali Avarům zemědělskou úrodu a Avaři jim poskytovali vojenskou ochranu. Slované se při válečných taženích připojovali k avarskému vojsku, ale vždy jako zvláštní jednotky. Archeologické prameny ukazují, že v šestém století byla oblast Panonie (část